

N. F. Katanov, *Oçerki Uryanhayskoy Zemli*,

(Dnevnik Puteşestviya, İspolnennogo V 1889 Godu Po Poruçeniyu İmperatorskoy Akademii Nauk İ İmperatorskogo Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva), Kızıl: TİGİ, 2011, 383 s.

(Uryanhay Toprakları Üzerine Denemeler, 1889 yılında İmparatorluk Bilimler Akademisi ve Rus İmparatorluğu Coğrafya Kurumu adına yapılmış olan yolculuğun günlüğü)

Ayşe Şeyma Fındık*

N. F. Katanov'un 13 Mart-30 Ağustos 1889 yılları arasında Rusya Bilimler Akademisi ve Rus İmparatorluğu Coğrafya Kurumu desteğiyle Doğu ve Batı Sibirya, Kuzey Moğolistan, Çungarya, Çin(Türkistan)'e yaptığı seyahat esnasında tutmuş olduğu günlük; Tuva İnsani Araştırma Enstitüsü (TİGİ) ve Büyük Petro Antropoloji ve Etnografya Müzesi (Kunstkamera)'nin girişimiyle yayımlanmıştır. Kitabın baş editörlüğü K.A. Biçelday tarafından, bilimsel editörlüğü ise M.P. Tatarintseva tarafından yapılmıştır. Ayrıca günlüğün düzenlenmesi ve yayıma hazırlanması A.K. Kujuget tarafından yapılmıştır. Kujuget aynı zamanda günlüğe bir değerlendirme yazısıyla katkıda bulunmuştur.

Büyük bir Rus dilbilimci, etnograf ve Türk dilleri ve halkları araştırmacısı olan Nikolai Fedorovich Katanov (1862-1922), Yenisey ilinin Minusinsk ilçesine bağlı Askiz köyü yakınlarında doğdu. 1884'te Krasnoyarsk'taki spor salonundan altın madalya ile mezun oldu. Ardından St. Petersburg Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi'nden Arapça-Farsça-Türkçe-Tatar kategorisinde derece ile (1889) Türkoloji eğitimi alarak mezun oldu. Üniversiteden mezun olduktan sonra, N.F. Katanov, Rus İmparatorluğu Coğrafya Kurumu ve Rus Bilimler Akademisi tara-

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, ayseymausta@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1090-6354

findan W. Radlov'un tavsiyesi üzerine Sibiryâ, Kuzey Moğolistan, Çungarya ve Türkistan'a Türk boylarının yaşamlarını ve dillerini incelemek için gönderildi (1889-1893).

9 Mart 1889 yılında Tuva topraklarına başlayan yolculuk esnasında Tuvacayı doğru anlayamama ihtimaline karşı kendisine yardım etmesi için yerel arkadaşı Repolovskiy'i yanına aldı. Bu sayede ad, soyad, yer adları gibi özel isimler konusunda Repolovskiy, Katanov'un yanlışsız bir şekilde derleme yapmasına yardımcı oldu. Katanov gezi boyunca 1000 kadar şarkı, masal, bilmece, efsane ve şaman duaları kaydetmeyi başarabildi. Bu yıllarda Tuva toprakları Çin hâkimiyeti altındaydı. Dolayısıyla insanlar Katanov'un ajan olduğunu düşünerek ona derleme malzemesi vermeye çekiniyorlardı. Katanov ise insanları derleme malzemesi vermelerine teşvik amacıyla onlara tütün, çay, iplik, iğne, yazı kâğıdı, çakı, şeker gibi hediyeler veriyordu. Bu el yazması olan günlük, çok sayıda çizim, etnografik malzeme, efsane derlemeleri, peri masalları, bilmeceler ve şamanist dualar içermektedir. Sanatsal yeteneklere sahip olan Katanov, ilgisini çeken her şeyi dikkatlice çizmiştir: ev eşyaları, başlık biçimleri, müzik aletleri, damgalar, desenler, geometrik şekiller vb.

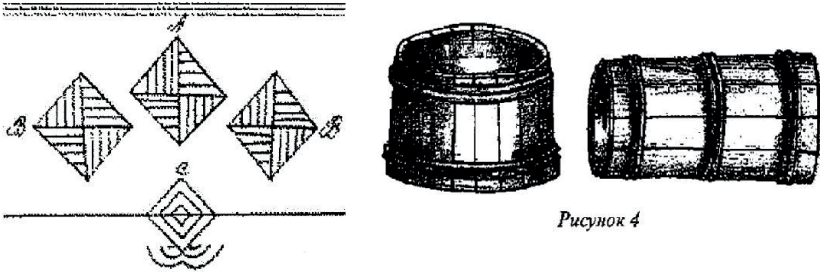

Рисунок 4

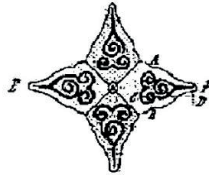
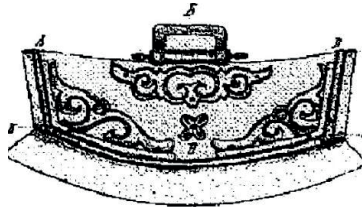

Рисунок 2

Katanov, yolculuğun altı ayı boyunca, Tuvaların kültürleri, inançları, aile yaşamları ve 20. yüzyılın sonunda Tuva'da bulunan Rus yerleşimciler hakkında değerli bilgiler toplamayı başarmıştır. Derlemelerin ana kısmı etnografik materyallerdir. Bu yolculuk boyunca Katanov çok sayıda yerde bulunmuştur. Kendisine pek çok Rus tüccar ve rehber eşlik etmiştir. Dolayısıyla bu günlük Tuva halkının yaşamına ışık tuttuğu kadar Rus-Tuva ilişkileri bakımından da etnografik veriler içermektedir.

N.F. Katanov, 13 Mart 1889'dan 30 Ağustos 1889'a kadar Tuva'da bulundu. 6 Eylül 1889 tarihinde memleketi Askiz köyüne geri döndü. Burada günlüğün giriş yazısını yazıp günlüğü yayına hazırladı. 26 Eylül 1889 tarihinde günlükler baskıya hazırda ama yayınlanmadı. El yazması olarak SSCB Bilimler Akademisi ve Antropoloji ve Etnografya Müzesi (Kunstkamera) arşivlerinde tutuldu. Yayımlanmadığı için çok az bir araştırmacı bu günlükten haberdardı. Günlüğe ait malzemeler Radlov'un öncülüğünü yaptığı "Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri" serisinin 9. cildinde 1907 yılında Saint Petersburg'da yayımlanmıştır. 9. cilt sadece Katanov'un derlemiş olduğu malzemeleri içermektedir.

2011 yılında yayımlanmış olan günlük ve 1907 yılında Saint Petersburg'da 9. cilt olarak yayımlanmış derlemeler arasında birtakım farklar bulunmaktadır. 9. cilt sadece Tuvacaya ait derlenen malzemeleri içermektedir. Cildin arka kısmında yanlış yazılan kelimelerin düzeltildiği bir ek ve özel isimlere ait bir açıklama sözlüğü bulunmaktadır. Günlükteki gibi başlarına tarih atılarak ve bulunulan yerin adı yazılarak bölümler ayrılmıştır. Bu derlemelerin Rusça çevirisi ayrı bir kitap olarak yayımlanmıştır. 2011 yılında yayımlanan günlük ise Katanov'un tuttuğu şekilde orijinal olarak basılmıştır. Tarih atılarak bölüme başlanmış, tarihin altına ise Rusça olarak günlük tutulmuş, daha sonra eğer o tarihte yapılan derleme varsa Rusça olarak tercümesi yazılmıştır. Bu günlüğün en önemli malzemesi ise en son bölümde "Yorumlar" başlığı altında sözlüklerde bulunmayan bazı Tuvaca kelimelerin ya da Moğolca ve Çince'den alıntılanan kelimelerin açıklamasının yapılmasıdır. Her iki kitapta yer alan Rusça çevirilerin, özellikle Moğolca kelimeler söz konusu olduğunda, yuvarlak bir ifadeyle çevrildiği dolayısıyla da çevirilerin eksik ya da yanlış ifadeler barındırdığı tespit edilmiştir.

Şüphesiz bu gezi Katanov için ufuk açıcı olmuştur. Sonrasında yazmış olduğu "Урянхай Дилин Түркче Көкенли Диğer Диллерле Илiшкисинин İncelenmesi (Опыт исследования урянхайского языка с указанием родственных отношений его к другим языкам тюркского корня, Kazan 1903)" adlı doktora tezi ve diğer çalışmaları için bu gezi temel oluşturmuştur. Doktora tezinde ise derlemiş olduğu malzemeler fonetik ve morfolojik açıdan incelenmiştir.

